

ฎีกาวิเคราะห์

ไพโรจน์ กัมพูสิริ*

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1901/2559 (ใส่พานมาเลย)

ข้อเท็จจริงและคำพิพากษาศาลฎีกา

ขณะที่ชายมาสู่ขอบุตรสาวของนาย ณ. นั้น ได้นำหนังสือสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินมาใส่บนพานที่ดินตามสัญญาเป็นสวนยางพารา เนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ไม่มีเอกสารสิทธิ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขากระยาง ตำบลบ้านแยง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก สัญญาจะซื้อจะขายนั้นชายเป็นผู้จัดการทั้งหมดโดยใส่ชื่อบุตรสาวนาย ณ. เป็นผู้ซื้อ แต่ต่อมาไม่มีการซื้อขายที่ดินตามสัญญา ศาลวินิจฉัยว่าที่ดินพิพาทไม่ใช่ทรัพย์สินที่ขายให้แก่ชาย ณ. เพื่อตอบแทนการที่บุตรสาวของนาย ณ. ยอมสมรสด้วยตามความหมายแห่ง ป.พ.พ. มาตรา 1437 วรรคสาม นาย ณ. จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกเอาที่ดินดังกล่าวได้ให้ยกฟ้อง

ประเด็นแห่งคดีมีเพียงว่า ที่ดินพิพาทเป็นสินสอดหรือไม่

หลักกฎหมายเกี่ยวกับสินสอด มีบัญญัติไว้โดยตรงใน ป.พ.พ. มาตรา 1437 วรรคสาม ความมีว่า

“สินสอดเป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณี เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงหรือโดยมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ชายไม่สมควรหรือไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้”

สินสอดเป็นทรัพย์สินประกอบการหมั้นเท่านั้น การหมั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่อมีของหมั้น และต้องส่งมอบหรือโอนให้แก่หญิงคู่หมั้นก่อนหรือในขณะที่หมั้น (มาตรา 1437 วรรคแรก) เนื่องจากของหมั้นจะตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่หญิงคู่หมั้นทันทีในวันหมั้น (มาตรา 1437 วรรคสอง) ส่วนสินสอดไม่มีบทบัญญัติในลักษณะเดียวกันนี้กำกับ คงมีแต่วรรคสามของมาตราเดียวกันข้างต้นเขียนอธิบายว่า เป็นทรัพย์สินบุคคลใดจะเป็นผู้รับ ให้โดยมีวัตถุประสงค์อันใด และส่งท้ายด้วยกรณีที่หญิงต้องคืนหากได้รับสินสอด

* นบ. (เกียรตินิยมอันดับสอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Doctorat de l'Université de Paris ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชากฎหมายแพ่ง คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไปแล้ว ผลที่ตามมาอีกประการหนึ่งของบทบัญญัติวรรคสามดังกล่าวคือ ตัวบทไม่ได้บังคับว่าสินสอดจะต้องส่งมอบหรือโอนเมื่อใด ดังนั้นฝ่ายชายอาจจะให้สินสอดก่อนการหมั้น ขณะหมั้น หลังหมั้น หรือหลังการสมรสก็ได้ (ฎ. 878/2518 เทียบเคียง ฎ. 3442/2526) ด้วยเหตุนี้สัญญาจะให้สินสอด (โดยมีเจตนาจะจดทะเบียนสมรส ดู ฎ. 1515/2506) จึงมีมูลหนี้ที่กฎหมายรับรองและสามารถแปลงหนี้มาเป็นสิทธิเรียกร้องตามสัญญาได้ตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างล่างนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 818/2518

บิดาชายตกลงให้สินสอดแก่มารดาหญิง แต่ไม่มีเงินจึงทำสัญญาให้หญิงไว้ บิดาชายต้องผูกพันตามสัญญาอันมีมูลหนี้และได้แปลงหนี้ใหม่ ต่อมาชายหญิงละเลยไม่จดทะเบียนสมรสโดยมิใช่ความผิดของหญิง ทั้งที่มารดาหญิงเตือนให้จดทะเบียน ชายเรียกสินสอดคืนไม่ได้ หญิงเรียกเงินกู้ตามสัญญาได้¹

หากคู่ชอกันโดยไม่คำนึงถึงการจดทะเบียนสมรส แม้จะชำระค่าสินสอดบางส่วนในวันแต่งงานที่ชาดอยู่นั้นได้ทำสัญญาให้บิดาหญิงไว้ เงินที่ลงไว้ในสัญญาไม่ใช่สินสอดตามกฎหมาย (ฎ. 2237/2519) นอกจากนี้แม้ชายหญิงจะมีเจตนาจดทะเบียนสมรสกัน และฝ่ายชายยกที่ดินเป็นสินสอดให้แก่ฝ่ายหญิง เมื่อปรากฏว่าผู้รับที่ดินมิใช่บิดามารดาหรือผู้ปกครองของหญิง ก็ถือไม่ได้ว่าเป็นการให้ในลักษณะที่เป็นสินสอดตาม ป.พ.พ. มาตรา 1437 (ฎ. 3442/2526)

ในขณะที่การทำสัญญาแทนของหมั้น บังคับกันไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1852/2506

จำเลยขอหมั้นน้องสาวโจทก์เพื่อให้แต่งงานกับบุตรจำเลย แต่จำเลยไม่มีเงินจึงทำสัญญาให้โจทก์ยืมเงินไว้ และโจทก์จำเลยตกลงกันว่าถ้าจำเลยปลูกเรือนหอโจทก์จะลดเงินกู้ให้บ้างตามราคาของเรือนหอ ต่อมาจำเลยไม่ปลูกเรือนหอและบุตรจำเลยไม่ยอมแต่งงานกับน้องสาวโจทก์ โจทก์จึงฟ้องเรียกเงินตามสัญญา สัญญาดังกล่าวนี้เป็นเพียงสัญญาจะให้ทรัพย์สินเป็นของหมั้นกันในวันข้างหน้า ยังไม่ได้มีการมอบทรัพย์สินให้แก่กันอย่างแท้จริง เจตนาอันแท้จริงของคู่สัญญาก็มิได้มุ่งต่อการให้สัญญาถูกต้องเป็นของอีกฝ่ายหนึ่งในสภาพของหมั้น และไม่มีผลประโยชน์ให้ตกเป็นสิทธิแก่หญิงเมื่อสมรสแล้ว ในกรณีเช่นนี้ถือไม่ได้ว่ามีการให้ของหมั้นกันตามกฎหมาย โจทก์จะฟ้องเรียกเงินตามสัญญาไม่ได้ เพราะสัญญาที่รายนี้ไม่มีมูลหนี้เดิมอันจะมีผลทำให้โจทก์มีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญาได้

¹ ท่านอาจารย์จิตติ ตังศภัทย์ ได้หมายเหตุท้ายคำพิพากษานี้ไว้ว่า “.... ควรสังเกตที่ฎีกานี้วินิจฉัยว่าสินสอดให้กันภายหลังสมรสก็ได้ไม่เหมือนของหมั้นที่ต้องให้กันก่อนสมรส แสดงว่าสัญญาจะให้สินสอดก็เป็นมูลหนี้บังคับกันได้ จึงแปลงหนี้มาเป็นกู้ แต่ก็น่าจะไม่ต้องพิจารณาว่าเป็นการแปลงหนี้ใหม่หรือไม่ ทำสัญญาให้ไว้ก็เป็นสินสอดได้ในตัวเอง เมื่อสินสอดคือสิทธิเรียกร้องตามสัญญา บทบัญญัติเรื่องสินสอดก็บังคับแก่ทรัพย์สินที่เป็นสินสอดคือสิทธิเรียกร้องตามสัญญานั้นได้”

สำหรับประเด็นที่ว่า มูลหนี้อันเกิดจากสัญญาจะให้สินสอดหรือของหมั้นจะบังคับกันได้หรือไม่ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่กล่าวไฉนนั้น ยังมีสิทธิเรียกร้องในฐานะผู้ทรงเช็ค ที่ขายออกเช็คพิพาทมอบให้แก่หญิงเพื่อยืนยันว่าตนเองรักใคร่หญิงและจะสมรสกัน ศาลฎีกาถือว่าการให้เงินตามเช็คมีมูลหนี้บังคับได้ ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แม้จะมีไซของหมั้นหรือสินสอดเมื่อธนาคารปฏิเสธการสั่งจ่ายเงิน หญิงจึงเป็นผู้เสียหายมีอำนาจฟ้อง (ฎ. 3814/2533)

วิเคราะห์คำพิพากษา

1) โดยที่เวลาของการให้สินสอดในการหมั้น กฎหมายไม่ได้บังคับว่าจะต้องส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินไว้อย่างช้าสุดในขณะหมั้นเหมือนของหมั้น ดังนั้นสัญญาจะให้สินสอดจึงบังคับได้ คำพิพากษาศาลฎีกา 1901/2559

ที่นำมาวิเคราะห์นี้ ชายคู่หมั้นได้ทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินใส่พานมามอบให้ฝ่ายหญิงในวันหมั้น โดยใส่ชื่อหญิงคู่หมั้นเป็นผู้จะซื้อ คล้ายกับข้อเท็จจริงในคำพิพากษาที่ผู้เขียนนำมาแสดงข้างต้นเพียงแต่เป็นสัญญาคู่หมั้น ซึ่งหากชายมีเจตนาจริงจึงกับการสมรสก็จะโอนที่ดินให้แก่หญิงโดยไม่เรียกราคาที่ดินจากอีกฝ่าย เท่ากับเป็นการโอนให้โดยเสนหา ตามสัญญาจะซื้อจะขายนี้ หญิงเป็นเจ้าของหนี้ในหนี้โอนกรรมสิทธิ์ ในสัญญาคู่ฝ่ายหญิงเป็นผู้ให้กู้ เป็นเจ้าหนี้ในหนี้ชำระเงินคืนตามยอดเงินที่ลงไว้ในสัญญา คู่ ดังนั้นหญิงจึงมีสิทธิฟ้องเรียกเงินตามสัญญาในฐานะเป็นสินสอดค้างส่งมอบได้ ในขณะที่ฎีกาที่วิเคราะห์นี้ ศาลมีคำวินิจฉัยยืนตามศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ว่า ที่ดินพิพาทไม่ใช่สินสอดดังที่นาย ณ. โจทก์อ้าง เนื่องจากไม่ใช่ทรัพย์สินที่ชายให้นแก่นาย ณ. บิดาหญิงเพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ทั้งต่อมาก็ไม่มีการซื้อขายที่ดินตามสัญญา ความจริงการที่ชายใส่ชื่อหญิงเป็นผู้จะซื้อแทนที่จะใส่ชื่อนาย ณ. บิดาหญิงก็ต้องถือว่าเป็นการมอบให้ผิดคนเนื่องจากไม่ได้ให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองของหญิงตามที่ ป.พ.พ. มาตรา 1437 วรรคสามระบุตัวไว้ ซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3442/2526 เคยวินิจฉัยไว้ว่าไม่เป็นการให้ในลักษณะที่เป็นสินสอด สำหรับเหตุที่ต่อมาไม่มีการโอนที่ดินตามสัญญาก็คงเป็นเหตุผลหลักที่บิดาหญิงนำมาฟ้องโดยอ้างว่าเป็นสินสอด ซึ่งคู่ชายหญิงได้อยู่กินเป็นสามีภริยามาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2548 แต่หลังจากนั้นสองเดือนหญิงหนีออกจากบ้านไปมีสามีใหม่และบุตรไปแล้ว ซึ่งหากเป็นความจริงดังที่ชายอ้างว่าหญิงหลอกให้ตนเองสมรสเพื่อหวังเอาที่ดินดังกล่าวโดยไม่สุจริตย่อมถือว่า ที่ไม่มีการสมรสเพราะความผิดของหญิง ถ้าฝ่ายหญิงรับสินสอดไปแล้วฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้² แต่ในกรณีนี้ฝ่ายหญิงยังไม่ได้รับโอนที่ดินพิพาทมาเป็นสินสอดจึงฟ้องเรียกเอา

²ร.ศ. วรวิทย์ เทพทอง เห็นว่า “...แม้ไม่มีการหมั้นกัน ถ้าชายและหญิงมีเจตนาจะสมรสกันหากจะมีข้อตกลงกันในเรื่องสินสอดก็ย่อมกระทำได้เพราะไม่มีข้อห้ามตามกฎหมาย.... ดังนั้น เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยที่ 1 ไม่ยอมจดทะเบียนสมรสและไม่ยอมกลับมาอยู่กับฉันสามีภริยากับโจทก์อีก จึงต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 1437 วรรคสาม แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือไม่มีการสมรสโดยมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ชายไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายย่อมเรียกสินสอดคืนได้...”

รายละเอียดโปรดดู วิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1298/2558 สินสอดหรือทรัพย์สินที่ได้โดยเสนหา ในวารสารกฎหมายสู่รัฐธรรมนูญราช, ปีที่ 29, ฉบับที่ 1, กันยายน 2560 – มีนาคม 2561, หน้า 69-76 ซึ่งท่านอาจารย์เห็นว่าสินสอด มิใช่ทรัพย์สินที่ให้โดยเสนหา ตามคำวินิจฉัยของศาลฎีกา

แต่ในที่สุดศาลก็มีคำพิพากษาว่า ที่ดินไม่ใช่สินสอดและยกฟ้อง อนึ่งที่ไม่มีการซื้อขายตามสัญญา อาจจะมีความผิดว่า เป็นที่ดินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติด้วย

2) ในประเด็นมูลหนี้ตามสัญญาจะให้สินสอดบังคับกันได้ตามบรรทัดฐานทำสัญญาคู่แทนสินสอดได้ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 878/2518 นั้น ย่อมสรุปได้เช่นเดียวกันว่า สิทธิเรียกร้องตามสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินเป็นทรัพย์สินที่นำมาเป็นสินสอดได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญประกอบว่า ชายหญิงจะต้องมีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสตามมา ทั้งศาลยังเคยวินิจฉัยไว้ว่า สิทธิเรียกร้องเงินในเช็คพิพาทที่ขายออกให้หญิงเพื่อแสดงว่าตนเองรักใคร่และจะสมรสมีมูลหนี้บังคับกันได้ ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี แต่น่าเสียดายแทนฝ่ายหญิงที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยหักล้างไปเสียแต่ต้นว่า ที่ดินหาใช่สินสอดไม่ จึงเท่ากับตกม้าตาย ไม่มีประเด็นต่อยอดไปวินิจฉัยเรื่องการต้องคืนหรือไม่ต้องคืนสินสอด

3) อนึ่ง แม้ทรัพย์สินที่ให้หรือจะให้จะไม่เข้าลักษณะของการให้สินสอด แต่ศาลฎีกาก็เคยมีคำพิพากษาให้ส่งมอบหรือโอนแก่ฝ่ายหญิงโดยวินิจฉัยว่าเป็นสัญญาต่างตอบแทน เป็นบุคคลสิทธิเมื่อหญิงได้อยู่กินเป็นสามีภริยาขายตามสัญญาแล้ว ชายจึงมีหนี้ที่ต้องชำระตอบแทนตามสัญญาจะให้ทรัพย์สินเพื่อการนั้น (ฎ. 3442/2526)

สรุป

จุดที่ผู้เขียนสะดุดตาและเป็นเหตุผลหลักที่หยิบเอาคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้มาวิเคราะห์ก็คือการที่ชายนำเอาสัญญาจะซื้อจะขายใส่พานมามอบให้ฝ่ายหญิงในวันหมั้น โดยลงชื่อหญิงเป็นผู้จะซื้อที่ดินพิพาท ทำให้ผู้เขียนนึกถึงการทำสัญญาคู่แทนของหมั้นและสินสอด ดังที่ได้้นำคำพิพากษาศาลฎีกามาแสดงก่อนหน้านี้ 3 ฉบับ ทำให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเรียกร้องตามสัญญาคู่หรือสิทธิเรียกร้องตามสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินตามฎีกานี้ย่อมเป็นมูลหนี้จากสัญญาจะให้สินสอด (ที่มีเจตนาจะจดทะเบียนสมรส) อันสามารถฟ้องร้องบังคับกันได้ตามกฎหมาย และแม้ในการหมั้นที่ไม่มีเจตนาจะสมรสทรัพย์สินที่สัญญาจะให้จะไม่เข้าลักษณะเป็นสินสอดก็ตาม ในคำพิพากษาศาลบางฉบับให้หญิงฟ้องเรียกเอาได้ในฐานะเป็นสัญญาต่างตอบแทน อนึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1910/2559 ที่นำมาเขียนถึงนี้ ผู้เขียนไม่ได้ตั้งใจในผลแห่งคำพิพากษาแต่อย่างใด เพียงแต่ยังสงสัยเหตุผลในข้อกฎหมายที่ศาลนำมาใช้ในการปิดคดีเท่านั้นเอง